

DOI: 10.15276/EJ.02.2024.8
DOI: 10.5281/zenodo.12747083
UDC: 631.1:631.11
JEL: C10, Q12, Q17, Q18

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІКО-ФІНАНСОВИХ ІНДИКАТОРІВ ФУНКЦІОНУВАННЯ АГРАРНОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

TRANSFORMATION OF ECONOMIC AND FINANCIAL INDICATORS OF FUNCTIONING OF UKRAINIAN AGRARIAN SECTOR OF THE ECONOMY IN THE WAR CONDITIONS

Svitlana G. Cheremisina, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
National Scientific Centre "Institute of Agrarian Economics", Kyiv, Ukraine
ORCID: 0000-0003-1546-7714
Email: cheremisinassvitlana@gmail.com

Received 25.03.2024

Черемісіна С.Г. Трансформація економіко-фінансових індикаторів функціонування аграрного сектору економіки України в умовах війни. Науково-методична стаття.

Встановлено, що протягом першого року війни сукупний показник ефективності функціонування аграрних підприємств знизився на 25,3% – від 18,31 до 13,67. Проте абсолютне значення цього індикатора у 2022 р. перевищує показники 2017, 2018 та 2020 рр. За групами показників найбільшого зниження зазнали індикатори ефективності – більше, ніж у 2 рази (від 11,49 до 5,13). Економіко-виробничі показники та індикатори фінансового стану аграрних підприємств знизилися за перший рік війни на 19,5 та 18,1% відповідно. Інтегральний показник фінансового забезпечення аграрних підприємств продемонстрував позитивну динаміку зростання на 5,7%, що пояснюється збільшенням їх капіталу на 7,2% (96,6 млрд. грн.) завдяки значному (на 43,5% або на 35,9 млрд. грн.) росту залучення банківських кредитів.

Ключові слова: економічна ефективність, динаміка, фактор, мультиплікативна модель, рентабельність, фінансова стійкість, фінансове забезпечення, сукупний індикатор ефективності

Cheremisina S.G. Transformation of Economic and Financial Indicators of Functioning of Ukrainian Agrarian Sector of the Economy in the War Conditions. Scientific and methodical article.

It was established that during the first year of the war, the aggregate indicator of the efficiency of the functioning of agricultural enterprises decreased by 25.3% - from 18.31 to 13.67. However, the absolute value of this indicator in 2022 exceeds the indicators of 2017, 2018 and 2020. According to groups of indicators, efficiency indicators experienced the greatest decrease - more than 2 times (from 11.49 to 5.13). Economic and production indicators and indicators of the financial condition of agricultural enterprises decreased during the first year of the war by 19.5 and 18.1%, respectively. The integral indicator of financial support of agricultural enterprises showed a positive growth rate of 5.7%, which is explained by an increase in their capital by 7.2% (96.6 billion UAH) thanks to a significant (43.5% or 35.9 billion UAH) growth attraction of bank loans.

Keywords: economic efficiency, dynamics, factor, multiplicative model, profitability, financial stability, financial support, aggregate indicator of efficiency

Фундаментальним підґрунтям продовольчої, економічної та національної безпеки нашої країни був і залишається аграрний сектор економіки, що синергетично об'єднує наявний природно-ресурсний потенціал та механізми функціонування сільськогосподарських підприємств. За роки своєї незалежності Україна поступово зміцнювала виробничий потенціал та стійко нарощувала експортні можливості аграрного сектору економіки. Значних темпів розвитку вітчизняний агросектор набув за останні 10 років – виробництво сільськогосподарської продукції збільшилось на 52,4% – від 467,5 млрд грн у 2010 р. до 712,6 млрд грн у 2021 р., а частка агроекспорту за цей період зросла від 19,3 до 40,7%.

Виробництво продукції рослинництва вітчизняного агросектору зросло на 76,1% (від 329,6 до 580,3 млрд. грн.). Причому виробництво експорто орієнтованих видів продукції – зернових культур збільшилось у 2,2 рази. Повномасштабне вторгнення з боку РФ зчинило катастрофічний вплив на усталену позитивну динаміку виробництва сільськогосподарської продукції, темпи якого за перший рік війни скоротились до 538,4 млрд грн. Воєнний 2022 р. найбільше скоригував результати господарювання у зерновому господарстві (зниження на 38% або на 103,7 млрд. грн.), у виробництві технічних культур (зниження на 20,5% або на 40,9 млрд. грн.), м'ясному тваринництві (зниження на 10,5% або на 7,5 млрд. грн.), у виробництві овочів (падіння на 8,1% або на 6,5 млрд. грн.).

Функціонування аграрних підприємств характеризується нестабільністю, значним ступенем ризику, а також негативним впливом мінливого зовнішнього середовища. Особливо це загострилося з початком повномасштабної війни і негативно позначається на показниках ефективності господарської діяльності.

Аналіз останніх досліджень та публікацій

Вплив факторів внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування сільськогосподарських підприємств в контексті їх економічної ефективності досліджували Л. Рогатіна [1], Р. Содомо,

Т. Шматковська [2] та багато інших дослідників. Ідентифікації комплексу факторів, що були перешкодою довоєнного розвитку аграрного сектору економіки, аналізу впливу військових дій на сучасне функціонування і подальший розвиток агросектору присвятили своє дослідження М. Негрей, А. Тараненко, І. Костенко [3].

Глобальні проблеми розвитку аграрного сектору економіки України в умовах та визначенням його спроможності в контексті забезпечення продовольчої безпеки країни займалися Т. Добрунік та О. Кузнецова [4]. Авторами проаналізовано наслідки воєнної агресії на розвиток аграрного сектору та окреслено основні національні програми відновлення агробізнесу.

М. Негрей, О. Трофімцева [5] ґрунтовно дослідили проблеми функціонування аграрного сектору України в умовах війни та обґрунтували необхідність його підтримки як з боку держави, так і з боку іноземних фондів, організацій та держав. Особливий наголос здійснено саме на розширенні державної підтримки аграрного сектору у фінансовій сфері за рахунок надання доступу до дешевих кредитів та відкриття нових грантових програм.

В своєму дослідженні В. Русан [6] визначив особливості функціонування аграрного сектору в умовах війни та сформулював основні напрями забезпечення стійкості та адаптивності функціонування аграрного сектору економіки в сучасних умовах геополітичних викликів.

В. Фесенко, Г. Ступнікер, С. Мотієнко, С. [7] в своєму дослідженні проаналізували прибутковість та динаміку фінансових результатів діяльності сільськогосподарських підприємств України за 2010-2021 рр. та акцентували увагу на факторах збереження та нарощування економічного потенціалу аграрного сектору економіки під час війни.

Аналізу поточних нагальних проблем та потреб вітчизняних аграріїв присвятив своє дослідження Т. Ковтун [8]. В якості напрямів стабілізації автор акцентував увагу на необхідності посилення механізмів державної підтримки сільських товаровиробників.

Серед зарубіжних дослідників значний вклад в дослідження впливу повномасштабної війни в країні на світову економіку та продовольчу безпеку країн здійснили наступні автори.

В. Sâmreanu [9] в своїй статті проаналізувала глобальний вплив факторів ризику під час вторгнення росії в Україну на початку 2022 року, пов'язаних із можливою глобальною продовольчою кризою, викликаною поточним міжнародним і геополітичним контекстом.

Аналізу зростаючої невизначеності, що спричинила війна в нашій країні, негативному впливу на споживання та інвестиції, на динаміку ВВП і зайнятість присвятили своє дослідження G. Celi, D. Guarascio, J. Reljic, A. Simonazzi [10]. Автори дійшли висновку, що війна дестабілізує глобальні ланцюжки створення вартості через брак ключових проміжних ресурсів, що збільшує витрати виробництва та ставить під загрозу ефективність функціонування цілі галузі.

Аналітичному вимірюванню загострення ситуації на світових ринках сільськогосподарської продукції, спричиненої війною в Україні, присвятили свою наукову роботу Т. Glauben, M. Svanidze, L.J. Götz, S. Prehn [11]. Глобальними шляхами мінімізації ризиків та пом'якшення світової продовольчої кризи автори вважають посилення співпраці конкурентоспроможних структур в міжнародній торгівлі.

Достатньо цікавими є результати дослідження, що зробив Cramon-Taubadel von S. [12]. Німецький вчений висловив об'єктивне бачення загрозливих наслідків війни Росії проти України для сільськогосподарських ринків і глобальної продовольчої безпеки.

Е. Kovács, A. Bachórz, N. Bunzl et al. [13] у своїй роботі окреслили перелік безпосередніх наслідків та довгострокових викликів, пов'язаних з українською війною для продовольчої безпеки та виробничих систем у Східній Європі. Автори дослідили взаємозв'язок надання продовольчої допомоги мільйонам українських біженців, загострення гуманітарної кризи та погіршення економічного становища дрібних фермерів Східної Європи.

Достатньо песимістичними є висновки, що зробили у своєму дослідженні F. Lin, X. Li, N. Jia et al. [14]. Автори визначили, що конфлікт між Росією та Україною може сильно вплинути на продовольчу безпеку країн, які сильно залежать від імпорту пшениці з України.

Таким чином, проблеми ідентифікації, формалізованої оцінки факторів, що впливають на сукупний рівень ефективності функціонування аграрного сектору економіки під час війни не полишають своєї актуальності.

Водночас дослідження методико-практичних аспектів визначення сукупного показника ефективності функціонування аграрних підприємств у контексті трансформації економіко-фінансових індикаторів в умовах війни вимагають додаткового обґрунтування, уточнення та удосконалення.

Метою статті є комплексна оцінка рівня ефективності функціонування аграрного сектору економіки в умовах війни та ретроспективне вимірювання пріоритетного впливу факторів що вплинули на зміну сукупності економіко-фінансових індикаторів. Для реалізації поставленої мети необхідно втілити наступні завдання:

- оцінити динаміку рівня ефективності аграрного сектору економіки із застосуванням методики розрахунку сукупного показника;
- обґрунтувати модель та розрахувати ступінь впливу факторів на сукупний показник ефективності прийомами детермінованого факторного аналізу.

Методика дослідження. У процесі дослідження використано ряд методів: абстрактно-логічний – для формулювання висновків; порівняльного аналізу – для зіставлення показників виробництва сільськогосподарської продукції, оцінки прибутковості та рентабельності підприємств та виявлення тенденцій їх зміни; табличний – для наочного зображення отриманих результатів дослідження. Для визначення варіації показників ліквідності та платоспроможності, фінансової стійкості, ділової активності, кредитної навантаженості та ефективності діяльності аграрних підприємств застосовано статистичний метод. Розрахунково-конструктивний метод застосовано для аналізу та визначення типу фінансової стійкості аграрних підприємств України в динаміці; монографічний – при деталізації сучасного рівня ефективності функціонування аграрного сектору економіки в Україні; детермінованого факторного аналізу – для визначення факторів впливу на сукупний показник ефективності.

Формування та розрахунок сукупного показника ефективності функціонування аграрного сектору економіки здійснено за наступним алгоритмом:

— обґрунтування структурних складових інтегрального індексу оцінки ефективності функціонування агросектору;

— обчислення індивідуальних показників (економіко-виробничих, фінансового забезпечення, фінансового стану, індикаторів ефективності);

— побудова індексів за окремими блоками показників;

— побудова інтегрального індексу.

Частковий інтегральний показник за групою економіко-виробничих індикаторів розраховано за 11 показниками, які комплексно характеризують динаміку виробництва та експорту основних видів сільськогосподарської продукції.

$$IR_{\text{екон-вир.т}} = 11 \sqrt[11]{\prod_{i=1}^n e_i} \quad (1)$$

де $IR_{\text{екон-вир.т}}$ – частковий інтегральний економіко-виробничий показник ефективності функціонування аграрного сектору економіки; e_1 – виробництво продукції сільського господарства, млрд. грн.; e_2 – виробництво продукції рослинництва, млрд. грн.; e_3 – виробництво продукції тваринництва, млрд. грн.; e_4 – експорт сільськогосподарської продукції, млрд. дол. США; e_5 – e_{11} – виробництво основних видів продукції, млн. т (зернових та зернобобових культур, соняшнику, буряку цукрового, овочів, плодів та ягід, м'яса та молока).

Частковий інтегральний показник фінансового забезпечення розраховано за 5 показниками, які діагностують динаміку структурних змін капіталу аграрних підприємств та інвестиційних вкладень.

$$IR_{\text{фін.заб.т}} = 5 \sqrt[5]{\prod_{i=1}^n fz_i} \quad (2)$$

де $IR_{\text{фін.заб.т}}$ – частковий інтегральний показник фінансового забезпечення функціонування аграрного сектору економіки; fz_1 – загальний капітал аграрних підприємств, млрд грн; fz_2 – власний капітал аграрних підприємств, млрд грн; fz_3 – позиковий капітал аграрних підприємств, млрд. грн; fz_4 – динаміка банківського кредитування агросектору, млрд грн; fz_5 – динаміка інвестицій, млрд грн.

Частковий інтегральний показник фінансового стану аграрних підприємств розраховано за 10 показниками, які діагностують динаміку структурних індикаторів та тип фінансової стійкості аграрних підприємств України.

$$IR_{\text{фін.ст.т}} = 10 \sqrt[10]{\prod_{i=1}^n fs_i} \quad (3)$$

де $IR_{\text{фін.заб.т}}$ – частковий інтегральний показник фінансового стану підприємств аграрного сектору економіки; t – період дослідження, рік; fs_1 – коефіцієнт покриття; fs_2 – коефіцієнт швидкої ліквідності; fs_3 – коефіцієнт автономії (незалежності); fs_4 – коефіцієнт фінансової стійкості; fs_5 – коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами; fs_6 – коефіцієнт забезпечення запасів власними оборотними коштами; fs_7 – коефіцієнт оборотності активів; fs_8 – коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості; fs_9 – коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості; fs_{10} – коефіцієнт оборотності позикового капіталу.

Частковий інтегральний показник за індикаторами ефективності функціонування аграрних підприємств розраховано за 11 показниками, які ілюструють наявну динаміку рентабельності та прибутковості аграрних підприємств України.

$$IR_{\text{інд.ефект.т}} = 1 \sqrt[11]{\prod_{i=1}^{11} ie_n} \quad (4)$$

де $IR_{\text{інд.ефект.т}}$ – частковий інтегральний показник групи індикаторів ефективності функціонування аграрного сектору економіки; ie_1 – рентабельність оборотних активів, %; ie_2 – рентабельність капіталу, %; ie_3 – рентабельність власного капіталу, %; ie_4 – рентабельність позикового капіталу, %; ie_5 – рентабельність операційної діяльності; ie_6 – рентабельність продажів, %; ie_7 – фондовіддача, грн; ie_8 – продуктивність праці, млн грн/зайнятого; ie_9 – виробництво с-г продукції на тис грн залучених кредитів; ie_{10} – реалізовано с-г продукції на тис грн залучених кредитів; ie_{11} – отримано чистого прибутку на тис. грн залучених кредитів.

Сукупний індикатор ефективності функціонування аграрного сектору економіки визначено як корінь 4-го ступеня із добутку чотирьох часткових індексів груп економіко-виробничих показників, індикаторів фінансового забезпечення, фінансового стану та ефективності.

$$IR_{\text{заг.т}} = \sqrt[4]{IR_{\text{екон-вир.т}} * IR_{\text{фін.заб.т}} * IR_{\text{фін.ст.т}} * IR_{\text{інд.ефект.т}}} \quad (5)$$

де $IR_{\text{заг.т}}$ – сукупний індикатор ефективності функціонування аграрного сектору економіки України.

Модель факторного впливу на сукупний показник ефективності визнано як мультиплікативну, а формули розрахунку факторного впливу часткових інтегральних показників у ретроспективі по роках дослідження мають наступний вигляд:

$$\Delta y_1 = \sqrt[4]{IR_{\text{екон-вир.}j+1} * IR_{\text{фін.заб.}j} * IR_{\text{фін.ст.}j} * IR_{\text{інд.ефект.}j}} - \sqrt[4]{IR_{\text{екон-вир.}j} * IR_{\text{фін.заб.}j} * IR_{\text{фін.ст.}j} * IR_{\text{інд.ефект.}j}} \quad (6)$$

$$\Delta y_2 = \sqrt[4]{IR_{\text{екон-вир.}j+1} * IR_{\text{фін.заб.}j+1} * IR_{\text{фін.ст.}j} * IR_{\text{інд.ефект.}j}} - \sqrt[4]{IR_{\text{екон-вир.}j+1} * IR_{\text{фін.заб.}j} * IR_{\text{фін.ст.}j} * IR_{\text{інд.ефект.}j}} \quad (7)$$

$$\Delta y_3 = \sqrt[4]{IR_{\text{екон-вир.}j+1} * IR_{\text{фін.заб.}j+1} * IR_{\text{фін.ст.}j+1} * IR_{\text{інд.ефект.}j}} - \sqrt[4]{IR_{\text{екон-вир.}j+1} * IR_{\text{фін.заб.}j+1} * IR_{\text{фін.ст.}j} * IR_{\text{інд.ефект.}j}} \quad (8)$$

$$\Delta y_4 = \sqrt[4]{IR_{\text{екон-вир.}j+1} * IR_{\text{фін.заб.}j+1} * IR_{\text{фін.ст.}j+1} * IR_{\text{інд.ефект.}j+1}} - \sqrt[4]{IR_{\text{екон-вир.}j+1} * IR_{\text{фін.заб.}j+1} * IR_{\text{фін.ст.}j+1} * IR_{\text{інд.ефект.}j}} \quad (9)$$

де Δy_1 – вплив часткового інтегрального економіко-виробничого показника на сукупний показник ефективності у j -му році.

де Δy_2 – вплив часткового інтегрального показника фінансового забезпечення на сукупний показник ефективності у j -му році.

де Δy_3 – вплив часткового інтегрального показника фінансового стану на сукупний показник ефективності у j -му році.

де Δy_4 – вплив часткового інтегрального показника групи індикаторів ефективності на сукупний показник ефективності у j -му році.

Формування та оцінку рейтингу факторів, що позитивно та негативно вплинули на зміну сукупного показника ефективності функціонування аграрного сектору економіки України здійснено шляхом розрахунку відношення впливу кожного індикатора на зміну сукупного показника ефективності.

Виклад основного матеріалу дослідження

Стійка тенденція поступового збільшення обсягів виробництва сільськогосподарської продукції, що спостерігалася протягом останніх років, була деструктивно скоригована повномасштабною війною. За перший рік війни даний показник скоротився на 24,4% – від 712,6 до 538,4 млрд. грн. У свою чергу виробництво продукції рослинництва зменшилось на майже на 27%, тваринництва – на 12,8% (табл. 1). Військові дії спричинили значне скорочення площ, що є доступними для збирання, велика частина земель сільськогосподарського призначення опинилася за межею фізичної можливості її обробітку.

Посівні площі основних сільськогосподарських культур скоротились у 2022 р. порівняно з 2021 р. на 18,9% – від 25,2 до 20,5 млн. га. У 2023 р. посівні площі під урожай ще скоротились на 1,5 млн. га або на 7,1% і наразі складають 190 млн га.

Зламано транспортну логістику, зруйновано та суттєво пошкоджено багато сільськогосподарських підприємств. Так протягом 2022 року кількість суб'єктів господарювання в аграрному секторі економіки скоротилась на 14909 одиниць і станом на початок 2023 р. становить 32844 порівняно з 47753, що функціонували до початку повномасштабної війни. Кількість працівників, зайнятих в агровиробництві, зменшилась майже на 82 тис. осіб – від 535,7 до 454,5 тис. Зменшення кількості підприємств та зайнятих працівників дозволило відповідним відносним показникам виробництва сільськогосподарської продукції залишитися на рівні минулих періодів.

Таблиця 1. Динаміка виробництва та експорту сільськогосподарської продукції в Україні, 2017-2022 рр.

Вид продукції	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022 р. до 2021 р., %
Продукція сільського господарства, млрд. грн.	620,5	671,3	681,0	612,1	712,6	538,4	75,6
продукція рослинництва, млрд. грн.	480,2	529,3	538,7	473,4	580,3	423,0	72,9
продукція тваринництва, млрд. грн.	140,3	141,9	142,3	138,7	132,3	115,4	87,2
в розрахунку на 1 підприємство, тис. грн.	12382	13292	13555	12378	14923	16393	109,9
в розрахунку на 1 зайнятого, тис. грн.	1046	1155	1202	1145	1330	1185	89,1
Експорт сільськогосподарської продукції, млрд. дол. США	17,7	18,6	22,1	22,2	27,7	23,5	84,8
у т.ч. продукція тваринного походження	1,1	1,2	1,3	1,2	1,4	1,5	107,1
продукція рослинного походження	9,2	9,9	12,9	11,9	15,5	13,5	87,1
жири та олії	4,6	4,5	4,7	5,7	7,0	6,0	85,7
готові харчові продукти	2,8	3,0	3,2	3,4	3,8	2,5	65,8
Частка в загальному експорті, %	40,9	39,3	44,1	45,1	40,7	53,3	12,6

Джерело: складено авторами за матеріалами [16]

Так, виробництво продукції сільського господарства порівняно з 2021 р. в розрахунку на 1 підприємство збільшилось на 9,9% (від 14923 до 16393 тис. грн), а в розрахунку на 1 зайнятого – знизилось на 10,9% (від 1330 до 1185 тис. грн).

Воєнний 2022 р. найбільше скоригував результати господарювання у зерновому господарстві (зниження на 38% або на 103,7 млрд грн), у виробництві технічних культур (зниження на 20,5% або на 40,9 млрд грн), м'ясному тваринництві (зниження на 10,5% або на 7,5 млрд грн), у виробництві овочів (падіння на 8,1% або на 6,5 млрд грн).

Незважаючи на повномасштабну війну, руйнування логістики, блокування кордонів, експортний потенціал аграрного сектору економіки України за перший рік війни склав 23,5 млрд. дол. США, що на 15,2% або на 4,2 млрд. дол. США нижче передвоєнного рівня 2021 р. Причому частка експорту сільськогосподарської продукції протягом 2022 р. порівняно з 2021 р. зросла на 12,6% – від 40,7 до 53,3%. Тобто наразі аграрний сектор забезпечує більше половини всіх експортних надходжень в країну.

Щодо фактичної динаміки натуральних показників виробництва сільськогосподарської продукції, то найбільші масштаби зниження зафіксовано саме в галузях, продукція яких стабільно залишалась експортоорієнтованою. Так за 2022 р. продукція зернового господарства скоротилась майже на 40% – від 86 до 53,4 млн. т, виробництво соняшнику впало на третину – від 16,4 до 11,3 млн. т (рис. 1). Виробництво овочів, плодів, м'яса, молока та яєць скоротилось відповідно на 24,4, 11,2, 11,1, 12,1 та 17,8%.

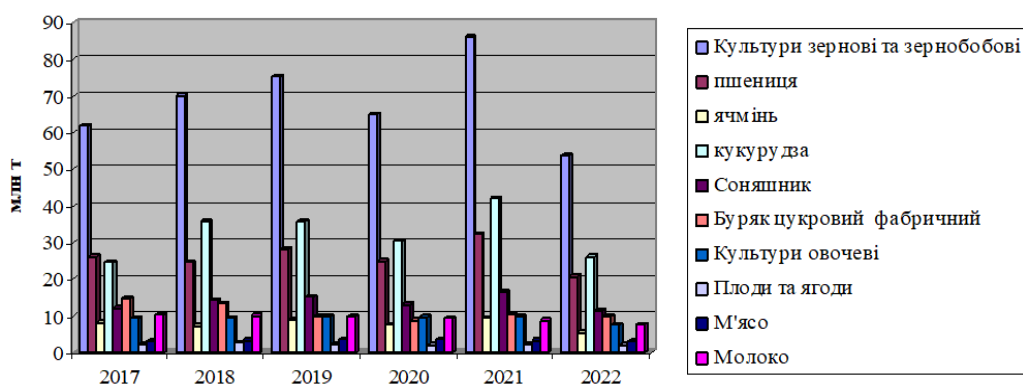

Рисунок 1. Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції в Україні, 2017-2022 рр. млн. тонн

Джерело: складено авторами за матеріалами [16]

У 2022/23 МР зібрані площі під зерновими культурами скоротились на чверть (від 5,5 до 4,1 млн. га), під олійними – на 19,7%. Щодо динаміки відносних показників виробництва сільськогосподарської продукції в розрахунку на 1 підприємство та на 1 зайнятого, то зниження зафіксовано тальки у зерновому господарстві – на 9 та 26,2% відповідно. За іншими видами агропродукції відносні показники виробництва продемонстрували позитивну динаміку зростання. Так, виробництво стратегічного продукту для забезпечення продовольчої безпеки населення – картоплі за перший рік війни в розрахунку на 1 підприємство збільшилось на 42,3%, а в розрахунку на 1 зайнятого – на 15,3% (табл. 2).

Не можна не акцентувати увагу на тому, що у 2022 році економіка України спрацювала зі значним від'ємним фінансовим результатом – 174,2 млрд. грн. Чистий прибуток склав 731,3 млрд. грн., а збиток у розмірі 906,5 млрд. грн. повністю нівелював прибутковість 66,2% підприємств. Практично всі галузі економіки нашої країни, за винятком сільського господарства, торгівлі, фінансової та страхової діяльності отримали значні збитки.

Таблиця 2. Динаміка відносних індикаторів виробництва сільськогосподарської продукції в Україні, 2017-2022 рр. тонн

	2017		2018		2019		2020		2021		2022	
	на 1 підприємство	на 1 зайнятого	на 1 підприємство	на 1 зайнятого	на 1 підприємство	на 1 зайнятого	на 1 підприємство	на 1 зайнятого	на 1 підприємство	на 1 зайнятого	на 1 підприємство	на 1 зайнятого
Культури зернові та зернобобові	1235,6	104,4	1387,2	120,6	1495,7	132,6	1313,0	121,4	1801,1	160,6	1639,9	118,5
пшениця	522,0	44,1	487,3	42,3	563,9	50,0	503,1	46,5	673,3	60,0	631,2	45,6
ячмінь	165,2	14,0	145,5	12,6	177,6	15,7	154,5	14,3	197,7	17,6	170,8	12,3
кукурудза	492,3	41,6	708,9	61,6	714,2	63,3	612,5	56,6	881,8	78,6	797,4	57,6
Соняшник	244,2	20,6	280,6	24,4	303,5	26,9	265,1	24,5	343,2	30,6	345,0	24,9
Буряк цукровий фабричний	296,9	25,1	263,7	22,9	192,3	17,0	174,5	16,1	216,7	19,3	302,6	21,9
Картопля	443,2	37,5	445,5	38,7	403,5	35,8	4213,8	389,7	447,3	39,9	636,3	46,0
Культури овочеві	185,4	15,7	186,9	16,2	192,9		195,1	18,0	208,2	18,6	228,7	16,5
Плоди та ягоди	40,9	3,5	50,9	4,4	42,2	3,7	40,8	3,8	46,9	4,2	60,6	4,4
М'ясо	64,1	5,4	66,7	5,8	68,7	6,1	69,0	6,4	69,7	6,2	90,1	6,5
Молоко	205,1	17,3	199,2	17,3	192,3	17,0	187,3	17,3	182,4	16,3	233,2	16,9
Яйця, тис. шт.	309,5	26,2	319,4	27,8	332,0	29,4	327,0	30,2	294,6	26,3	352,0	25,4

Джерело: складено авторами за матеріалами [16]

Результатом функціонування аграрного сектору економіки за перший рік війни є фінансовий результат у 87,3 млрд грн (табл. 3). У свою чергу, 79,1% сільськогосподарських виробників закінчили 2022 р. з чистим прибутком у розмірі 126,4 млрд. грн., а 20,1% підприємств виявилися збитковими з від'ємним результатом 39,1 млрд. грн. І хоча порівняно з передвоєнним 2021 р. прибутковість сільського господарства впала в 2,7 разів (від 238,5 до 87,3 млрд. грн.), а сама галузь отримала і продовжує зазнавати значних втрат і руйнувань, збитковість аграрного сектору економіки виявилася найнижчою, порівняно з іншими сферами діяльності.

Таблиця 3. Динаміка прибутковості сільськогосподарських підприємств України, млрд. грн.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022 р. до 2021 р., %
Чистий дохід від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	467,6	540,5	572,7	624,1	918,7	687,0	74,8
Витрати на виробництво продукції (товарів, робіт, послуг)	399	469,7	481,9	542,5	680,2	599,7	88,2
Фінансовий результат до оподаткування	68,6	70,8	90,8	81,6	238,5	87,3	36,6
прибуток	88,7	93,2	114,7	107,5	245,8	126,4	51,4
збиток	20,4	22,8	24,5	26,5	8,2	39,1	47,8
Відсоток прибуткових підприємств	86,7	86,7	83,4	83,1	88,7	79,1	89,2

Джерело: складено авторами за матеріалами [16]

На відміну від негативної динаміки сукупності економічних показників, індикатори фінансово-кредитного забезпечення аграрного сектору економіки під час війни демонструють відносно стабільну динаміку (табл. 4).

Так, загальний капітал аграрних підприємств протягом 2022 р. збільшився на 7,3%, у т.ч. власний – на 1,8%, а позиковий – на 15,2%. За перший рік війни обсяги кредитування сільського господарства збільшилися на 43,4% (або на 35,9 млрд. грн.). Головним чином це пояснюється наявністю дієвої підтримки аграрного сектору економіки, як з боку держави, так і з позиції кредитних установ. Уряд та Міністерство аграрної політики, усвідомлюючи важливість і необхідність підтримки вітчизняних аграріїв, продовжили Державну програму «Доступні кредити 5-7-9%» для полегшення їх доступу до кредитних ресурсів банків в умовах воєнного стану та програму надання державних гарантій.

Протягом 2022 р. пільговим кредитування скористалось 43648 підприємств на загальну суму 95,5 млрд. грн. За I півріччя 2023 року 11136 сільськогосподарських підприємств за всіма програмами кредитування отримали кредитів на суму 56,3 млрд. грн., у тому числі за державною програмою «Доступні кредити 5-7-9%» на 33,3 млрд. грн.

Таблиця 4. Динаміка капіталу та фінансово-кредитного забезпечення аграрних підприємств України, 2017-2022 рр., млрд. грн.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022 р. до 2021 р., %
Загальний капітал	911,6	983,6	1030,4	1130,3	1332,0	1428,6	107,3
Власний	436,3	483,0	522,8	612,3	791,1	805,4	101,8
Позиковий	475,2	500,6	507,6	518	540,8	623,2	115,2
у т.ч. банківські кредити	59,7	67,7	61,6	61,5	82,6	118,5	143,5
Інвестиції	63,4	65,1	58,6	50,2	68,0	49,6	72,9
у т.ч. в розрахунку на 1 підприємство, млн грн							
Загальний капітал	18,19	19,48	20,51	22,86	27,89	43,50	156,0
Власний	8,71	9,56	10,41	12,38	16,57	24,52	148,0
Позиковий	26,90	29,04	30,92	35,24	44,46	68,02	153,0
у т.ч. банківські кредити	1,19	1,34	1,23	1,24	1,73	3,61	208,7
Інвестиції	1,27	1,29	1,17	1,02	1,42	1,51	106,3

Джерело: складено авторами за матеріалами [16, 17]

Щодо обсягів капітальних інвестицій, то абсолютний показник інвестиційних вкладень за перший рік війни скоротився майже на третину – від 68 до 49,6 млрд грн.

Ретроспективний аналіз індикаторів ефективності діяльності аграрних підприємств дозволяє зробити висновок, що найвищі рівні рентабельності було досягнуто у передвоєнному 2021 р. (табл. 5). Так, рентабельність операційної діяльності аграріїв досягла 34,9%, позикового капіталу – 43,9%, власного капіталу – 30,0%, оборотних активів – 27,3%, продажів – 25,9%.

Таблиця 5. Динаміка показників ефективності аграрних підприємств України, 2017-2022

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022 р. до 2021 р., %
Рентабельність необоротних активів	25,1	21,4	23,2	19,3	51,6	18,5	-33,1
Рентабельність оборотних активів	10,7	10,8	14,1	11,4	27,3	8,8	-18,5
Рентабельність капіталу	7,5	7,2	8,8	7,2	17,8	5,9	-11,9
Рентабельність власного капіталу	15,7	14,6	17,3	13,2	30,0	10,5	-19,5
Рентабельність позикового капіталу	8,0	7,8	9,6	7,7	43,9	13,6	-30,3
Рентабельність операційної діяльності	17,1	15,0	18,7	14,9	34,9	14,1	-20,8
Рентабельність продажів	14,6	13,0	15,7	13,0	25,9	12,3	-13,6
Фондовіддача, грн	3,37	2,89	2,35	1,97	2,10	1,61	76,7
Фондомісткість, грн	0,30	0,35	0,43	0,51	0,48	0,62	129,2
Продуктивність праці, млн грн/зайнятого	1,05	1,16	1,20	1,14	1,33	1,18	88,7
Виробництво с-г продукції на тис грн залучених кредитів	4,17	3,98	11,05	9,96	8,63	4,51	52,3
Реалізовано с-г продукції на тис грн залучених кредитів	7,61	7,76	9,03	9,85	11,12	5,51	49,6
Отримано чистого прибутку на тис. грн залучених кредитів	1,49	1,38	1,86	1,75	2,98	1,07	35,8

Джерело: складено авторами за матеріалами [16]

Протягом першого року війни рентабельність операційної діяльності аграріїв скоротилась майже втричі – від 34,9 до 14,1%. Ефективність використання власного капіталу аграрних підприємств скоротилась на 19,5%, позикового капіталу – на 30,3%, оборотних активів – на 18,5%. Рентабельність реалізаційної діяльності впала на 13,6% – від 25,9 до 12,3%.

У свою чергу на відчутне зниження показника фондовіддачі (від 2,1 до 1,61 тис. грн.) вплинуло скорочення виробництва продукції сільського господарства від 712,6 до 538,4 млн. грн. Порівняно з іншими індикаторами ефективності, продуктивність праці внаслідок зменшення чисельності працівників скоротилась всього на 11,3% – від 1,33 до 1,18 млн грн в розрахунку на 1 зайнятого працівника.

Щодо специфічних показників ефективності використання аграріями залучених банківських кредитів, то протягом 2022 р. відповідні індикатори погіршилися на 47,7, 50,4 та 64,2% відповідно. Виробництво сільськогосподарської продукції на 1 тис. грн. кредитів скоротилось від 8,63 до 4,51 тис. грн., а реалізація – від 11,12 до 5,51 тис. грн. У свою чергу показник чистого прибутку на одиницю кредитних ресурсів впав від рекордних 2,98 тис. грн, отриманих аграріями у 2021 р., до мінімальних 1,07.

Значне погіршення показників прибутковості та рентабельності діяльності аграрних підприємств не могло не відобразитись на сукупності індикаторів їх фінансового стану. Протягом 2022 р. коефіцієнти покриття та швидкої ліквідності знизились всього на 3,6% і залишались в межах нормативних значень. Абсолютна ліквідність аграрних підприємств України залишається поза нормативами (табл. 6).

Таблиця 6. Індикатори фінансового стану підприємств аграрного сектору економіки України, 2017-2022 рр.

Показник	2017	2018	2019	2020	2021	2022	2022 р. до 2021 р., %
Показники ліквідності							
Коефіцієнт покриття	1,54	1,56	1,55	1,61	1,92	1,85	96,4
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,88	0,78	0,72	0,75	0,84	0,81	96,4
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,05	0,05	0,06	0,09	0,10	0,10	100,0
Чистий оборотний капітал, млрд грн	223	236	226,6	269,9	416,2	444,4	106,8
Показники фінансової стійкості							
Коефіцієнт автономії (незалежності)	0,48	0,49	0,51	0,54	0,59	0,56	94,9
Коефіцієнт фінансової залежності	0,52	0,51	0,49	0,46	0,41	0,44	107,3
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,54	0,57	0,60	0,61	0,66	0,63	95,5
Коефіцієнт маневреності власного капіталу	0,38	0,32	0,26	0,32	0,42	0,43	102,4
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	0,26	0,23	0,21	0,27	0,38	0,36	94,7
Коефіцієнт забезпечення запасів власними оборотними коштами	0,81	0,60	0,49	0,67	0,85	0,81	95,3
Показники ділової активності							
Коефіцієнт оборотності активів	0,7	0,8	0,9	0,9	1,1	0,7	63,6
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	1,3	1,7	1,9	1,9	2,4	1,6	66,7
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1,1	1,3	1,4	1,4	2,0	1,3	65,0
Коефіцієнт оборотності матеріальних запасів	2,3	2,1	2,1	2,2	2,4	1,6	66,7
Коефіцієнт оборотності власного капіталу	1,1	1,1	1,1	1,0	1,2	0,9	75,0
Коефіцієнт оборотності позикового капіталу	0,5	0,6	0,6	0,6	1,7	1,1	64,7
Операційний цикл, днів	444,2	393,0	362,3	361,8	305,3	454,0	148,7
Фінансовий цикл, днів	119,4	110,5	98,0	103,8	124,7	175,4	140,7

Джерело: складено авторами за матеріалами [16]

Чистий оборотний капітал, що є різницею між оборотними активами та короткостроковими зобов'язаннями підприємств, за перший рік війни збільшився на 6,8% або на 28,2 млрд. грн.

Ретроспективний аналіз сукупності показників фінансової стійкості аграрних підприємств (за винятком 2021 р.) дає підставу ідентифікувати її рівень як хронічно недостатній. Протягом 2022 р. всі індикатори фінансової стійкості погіршилися, рівень фінансової залежності підприємств збільшився на 7,3% – від 0,41 до 0,44. Залежність аграріїв від залученого капіталу поступово зростає, спроможність вчасно покривати свої зобов'язання зменшується. У свою чергу показники забезпечення власними оборотними коштами скоротились на 5,3 та 4,7% відповідно.

Внаслідок значних структурних зрушень та руйнації усталених логістичних зв'язків та інфраструктурних механізмів агробізнесу, показники ділової активності аграрних підприємств протягом першого року війни суттєво погіршилися. Оборотність активів зменшилась в 1,5 раза – від 1,1 до 0,7, відповідно період обертання збільшився на 188 днів – від 327 до 515 днів. Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості знизився на третину – від 2,4 до 1,6, а строк погашення відповідно збільшився від 180 до 279 днів. Аналогічну тенденцію встановлено і за загальним позиковим капіталом аграрних підприємств – коефіцієнт оборотності знизився від 1,7 до 1,1, а період обертання зріс від 212 до 332 днів. Оборотність дебіторської заборгованості скоротилась від 2,4 до 1,6, а строк її погашення сільським товаровиробникам збільшився на 76 днів – від 150 до 226.

Ретроспективний моніторинг сукупного показника ефективності функціонування аграрних підприємств України здійснено за допомогою запропонованого методичного інструментарію на основі структуризації сукупності пріоритетних показників: економіко-виробничих, фінансового забезпечення, фінансового стану, індикаторів ефективності (табл. 7).

Розрахунками встановлено, що протягом першого року війни сукупний показник ефективності функціонування аграрних підприємств знизився на 25,3% – від 18,31 до 13,67. Проте абсолютне значення цього індикатора у 2022 р. перевищує показники 2017, 2018 та 2020 рр.

Таблиця 7. Динаміка показників ефективності функціонування аграрних підприємств України, 2017-2022 рр.

Найменування показників	2017	2018	2019	2020	2021	2022
<i>Економіко-виробничі</i>						
Продукція сільського господарства, млрд. грн.	620,5	671,3	681,0	612,1	712,6	538,4
продукція рослинництва, млрд. грн.	480,2	529,3	538,7	473,4	580,3	423,0
продукція тваринництва, млрд. грн.	140,3	141,9	142,3	138,7	132,3	115,4
Експорт сільськогосподарської продукції, млрд. дол. США	14,9	15,6	18,9	18,8	23,9	20,9
Виробництво основних видів продукції, млн т						
зернові та зернобобові	61,92	70,06	75,14	64,93	86,01	53,86
соняшник	12,24	14,17	15,25	13,11	16,39	11,33
буряк цукровий фабричний	14,88	13,32	9,66	8,63	10,35	9,94
овочі	9,29	9,44	9,69	9,65	9,94	7,51
плоди та ягоди	2,05	2,57	2,12	2,02	2,24	1,99
м'ясо	3,21	3,37	3,45	3,41	3,33	2,96
молоко	10,28	10,06	9,66	9,26	8,71	7,66
<i>Частковий інтегральний показник</i>	26,44	28,08	27,74	25,83	29,03	23,36
<i>Фінансового забезпечення</i>						
Загальний капітал	911,6	983,6	1030,4	1130,3	1332,0	1428,6
Власний	436,3	483,0	522,8	612,3	791,1	805,4
Позиковий	475,2	500,6	507,6	518	540,8	623,2
у т.ч. банківські кредити	59,7	67,7	61,6	61,5	82,6	118,5
Інвестиції	63,4	65,1	58,6	50,2	68,0	49,6
<i>Частковий інтегральний показник</i>	234,91	253,56	250,53	256,34	316,99	334,93
<i>Фінансового стану</i>						
Коефіцієнт покриття	1,54	1,56	1,55	1,61	1,92	1,85
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,88	0,78	0,72	0,75	0,84	0,81
Коефіцієнт автономії (незалежності)	0,48	0,49	0,51	0,54	0,59	0,56
Коефіцієнт фінансової стійкості	0,54	0,57	0,60	0,61	0,66	0,63
Коефіцієнт забезпечення власними оборотними коштами	0,26	0,23	0,21	0,27	0,38	0,36
Коефіцієнт забезпечення запасів власними оборотними коштами	0,81	0,60	0,49	0,67	0,85	0,81
Коефіцієнт оборотності активів	0,7	0,8	0,9	0,9	1,1	0,7
Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості	1,3	1,7	1,9	1,9	2,4	1,6
Коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості	1,1	1,3	1,4	1,4	2,0	1,3
Коефіцієнт оборотності позикового капіталу	0,5	0,6	0,6	0,6	1,7	1,1
<i>Частковий інтегральний показник</i>	0,72	0,74	0,74	0,80	1,06	0,87
<i>Індикатори ефективності</i>						
Рентабельність оборотних активів	10,7	10,8	14,1	11,4	27,3	8,8
Рентабельність капіталу	7,5	7,2	8,8	7,2	17,8	5,9
Рентабельність власного капіталу	15,7	14,6	17,3	13,2	30,0	10,5
Рентабельність позикового капіталу	8,0	7,8	9,6	7,7	43,9	13,6
Рентабельність операційної діяльності	17,1	15,0	18,7	14,9	34,9	14,1
Рентабельність продажів	14,6	13,0	15,7	13,0	25,9	12,3
Фондовіддача, грн	3,37	2,89	2,35	1,97	2,10	1,61
Продуктивність праці, млн грн/зайнятого	1,05	1,16	1,20	1,14	1,33	1,18
Виробництво с-г продукції на тис грн залучених кредитів	4,17	3,98	11,05	9,96	8,63	4,51
Реалізовано с-г продукції на тис грн залучених кредитів	7,61	7,76	9,03	9,85	11,12	5,51
Отримано чистого прибутку на тис. грн залучених кредитів	1,49	1,38	1,86	1,75	2,98	1,07
<i>Частковий інтегральний показник</i>	6,08	5,79	7,31	6,30	11,49	5,13
Сукупний індикатор ефективності функціонування	12,84	13,22	13,93	13,50	18,31	13,67

Джерело: складено авторами за матеріалами [16]

За групами показників найбільшого зниження зазнали індикатори ефективності – більше, ніж у 2 рази (від 11,49 до 5,13). Економіко-виробничі показники та індикатори фінансового стану аграрних підприємств знизились за перший рік війни на 19,5 та 18,1% відповідно. Інтегральний показник фінансового забезпечення аграрних підприємств продемонстрував позитивну динаміку зростання на 5,7%, що пояснюється збільшенням їх капіталу на 7,2% (96,6 млрд грн) завдяки значному (на 43,5% або на 35,9 млрд грн) росту залучення банківських кредитів.

Індикативно-розрахунковий інструментарій визначення сукупного показника ефективності функціонування аграрного сектору економіки можна представити як мультиплікативну модель.

Для визначення ретроспективної динаміки факторного впливу груп індикаторів на сукупний показник застосовано прийом ланцюгової підстановки. Практична реалізація даного методичного прийому дозволила встановити наступну структурну аналітику факторного впливу (табл. 8).

Таблиця 8. Результат детермінованого факторного аналізу впливу на сукупний показник ефективності функціонування аграрного сектору економіки

Найменування показників	2018 порівняно з 2017		2019 порівняно з 2018		2020 порівняно з 2019		2021 порівняно з 2020		2022 Порівняно з 2021	
	абс. значення	%	абс. значення	%	абс. значення	%	абс. значення	%	абс. значення	%
Інтегральний показник групи економіко-виробничих індикаторів	0,195	52,0	-0,04	-5,6	-0,246	-60,3	0,400	8,4	-0,967	-20,9
Інтегральний показник групи індикаторів фінансового забезпечення	0,251	66,9	-0,04	-5,6	0,079	19,5	0,759	15,9	0,24	5,2
Інтегральний показник групи індикаторів фінансового стану	0,091	24,3	0	0,0	0,271	66,4	1,070	22,4	-0,847	-18,3
Інтегральний показник групи індикаторів ефективності	-0,16	-42,7	0,788	111,1	-0,512	-125,5	2,552	53,4	-3,053	-66,0
Зміна сукупного індикатора ефективності функціонування	0,375	100	0,709	100	-0,419	100	4,781	100	-4,627	100

Джерело: власна розробка автора

Протягом аналізованого періоду найбільшого зростання сукупний індикатор ефективності зазнав в 2021 р. Порівняно з попереднім 2020 р. його значення збільшилось на 4,78 пунктів, а найбільший позитивний вплив спричинили індикатори ефективності – 53,4%. У свою чергу на значне зниження сукупного показника ефективності у 2022 р. та ж група показників ефективності спричинила найбільш негативний вплив – 66%. Єдиний позитивний вплив на зміну сукупного індикатора ефективності в 2022 р. мали показники фінансового забезпечення, що продемонстрували відносну динаміку зростання.

Висновки

Підсумовуючи вище викладене, ретроспективно систематизуємо фундаментальні чинники, що спричинили максимально деструктивний вплив на стан та результати функціонування аграрного сектору економіки нашої країни під час війни (рис. 2).

Рисунок 2. Система чинників деструктивного впливу на стан та результати функціонування аграрного сектору економіки України

Джерело: власна розробка автора

Констатуємо, що попри війну аграрний сектор економіки України намагається втримати свій виробничо-ресурсний потенціал і продовжує забезпечувати не тільки продовольчу безпеку країни, а й зберігає її експортні можливості.

Якщо фінансовий результат роботи економіки нашої країни у 2022 р. мав від'ємне значення у розмірі 172,2 млрд грн, а загальний збиток перевищив 900 млрд. грн., то аграрний сектор економіки за перший рік повномасштабної продемонстрував не тільки стійкість та адаптивність, а й спрацював з чистим прибутком у розмірі у 88,3 млрд грн, що майже вдвічі перевищує результат галузі оптової та роздрібною торгівлі. Зазначимо, що 78,6% аграрних підприємств закінчили 2022 р. з чистим прибутком у розмірі 125,8 млрд. грн. Збиток у розмірі 35,7 млрд грн отримали 21,4% сільських товаровиробників.

Зниження загально українського експорту за перший рік війни склало 35,2% – від 68,1 до 44,1 млрд. дол. США, проте аналогічний показник в аграрному секторі економіки виявився значно меншим – 15,2% (від 27,7 до 23,5 млрд. дол. США). При цьому частка агроекспорту у 2022 р. зросла до 53,3%. Минулий 2023 р., незважаючи на всі виробничо-фінансові, логістично-інфраструктурні та цінові складнощі, дозволив отримати від експорту аграрної продукції 22 млрд. дол. США, що всього на 6,4% нижче рівня 2022 р. і перевищує показники 2017-2020 рр. Показник частки експорту продукції аграрного сектору економіки протягом 2023 р. збільшився до рекордних 60,8%. Таким чином, в умовах повномасштабної війни провідна роль аграрного сектору в структурі національної економіки помітно зросла.

Проте не можна не зазначити, що об'єктивне врахування наслідків повномасштабної війни, зростаючої динаміки збитків та руйнувань разом з результатами проведеного індикативно-факторного моніторингу ефективності функціонування аграрного сектору економіки не дозволяють передбачити її стабілізацію та поступове зростання у найближчій перспективі.

В умовах повномасштабної війни вітчизняний аграрний сектор продовжує утримувати свій виробничий та експортний потенціал, а після перемоги стане драйвером повоєнного відновлення нашої країни. Проте проблема нестачі фінансових та інвестиційних ресурсів залишається вкрай актуальною.

Наразі ключовим напрямом для державної економічної політики є забезпечення сільськогосподарських товаровиробників фінансовими ресурсами шляхом надання адресної допомоги – грантової та кредитної.

Складні реалії сьогодення потребують подальшого вдосконалення та розвитку механізмів державної підтримки аграрного сектору економіки.

Реальні перспективи виживання, стабілізації та поступового відновлення сільськогосподарських підприємств України залежатимуть від наступних ендегенних чинників:

- подальший розвиток військових подій на території України;
- темпи звільнення окупованих територій;
- стан пошкоджень, руйнації сільськогосподарських підприємств та аграрної інфраструктури та реальні можливості відновлення;
- ступінь мінування значної частини територій, зокрема і сільгоспугідь;
- реальні можливості налагодження логістики;
- реалії фінансового забезпечення поточної діяльності аграріїв;
- обмежена кількість ресурсів;
- терміни та масштаби вирішення проблеми розблокування українських портів та роботи експортних коридорів для подальшого вивезення української аграрної продукції;
- надання державної підтримки аграрним підприємствам.

Abstract

Introduction. The functioning of agricultural enterprises is characterized by instability, a significant degree of risk, as well as the negative impact of a changing external environment. This became especially acute with the beginning of a full-scale war and negatively affects indicators of the efficiency of economic activity. The problems of identification and formalized assessment of factors affecting the aggregate level of efficiency of the agricultural sector of the economy during the war do not lose their relevance. At the same time, the study of the methodological and practical aspects of determining the overall indicator of the efficiency of the functioning of agricultural enterprises in the context of the transformation of economic and financial indicators in the conditions of war requires additional justification, clarification and improvement. **Purpose and tasks.** The purpose of the study is a comprehensive assessment of the level of efficiency of the agrarian sector of the economy in the conditions of war and a retrospective measurement of the priority impact of factors that influenced the change in the set of economic and financial indicators. To realize the set goal, it is necessary to implement the following tasks: - to evaluate the dynamics of the level of efficiency of the agricultural sector of the economy using the method of calculating the aggregate indicator; - justify the model and calculate the degree of influence of factors on the overall performance indicator using methods of deterministic factor analysis.

Research methods. A number of methods were used in the research process: abstract-logical – for formulating conclusions; comparative analysis – to compare indicators of agricultural production, assess the profitability and profitability of enterprises and identify trends in their change; tabular – for a visual representation of the obtained research results. A statistical method was used to determine the variation of indicators of liquidity and solvency,

financial stability, business activity, credit burden and efficiency of agricultural enterprises. The calculation-constructive method is applied to analyze and determine the type of financial stability of agricultural enterprises of Ukraine in dynamics; monographic – when detailing the current level of effectiveness of the functioning of the agrarian sector of the economy in Ukraine; deterministic factor analysis – to determine the factors influencing the overall performance indicator.

The results. It was established that during the first year of the war, the aggregate indicator of the efficiency of the functioning of agricultural enterprises decreased by 25.3% – from 18.31 to 13.67. However, the absolute value of this indicator in 2022 exceeds the indicators of 2017, 2018 and 2020. By groups of indicators, efficiency indicators experienced the greatest decrease – more than 2 times (from 11.49 to 5.13). Economic and production indicators and indicators of the financial condition of agricultural enterprises decreased during the first year of the war by 19.5 and 18.1%, respectively. The integral indicator of financial support of agricultural enterprises showed a positive growth rate of 5.7%, which is explained by an increase in their capital by 7.2% (96.6 billion UAH) thanks to a significant (43.5% or 35.9 billion UAH) growth attraction of bank loans. During the analyzed period, the overall performance indicator experienced the greatest growth in 2021. Compared to the previous year of 2020, its value increased by 4.78 points, and the performance indicators had the greatest positive impact – 53.4%. In turn, the same group of performance indicators had the most negative impact on a significant decrease in the aggregate performance indicator in 2022 – 66%. The only positive influence on the change of the overall performance indicator in 2022 was the indicators of financial support, which demonstrated relative growth dynamics.

Conclusions. The practical significance of the conducted research is determined by the improvement of methodological tools for measuring and diagnosing the aggregate level of economic efficiency of economic entities, which can be useful in the management practice of monitoring and developing directions for increasing the economic efficiency of agricultural enterprises. Despite the war, the agrarian sector of the Ukrainian economy is trying to maintain its production and resource potential and continues to ensure not only the country's food security, but also preserves its export opportunities. Objective consideration of the consequences of a full-scale war, the growing dynamics of losses and destruction, together with the results of the conducted indicative-factorial monitoring of the efficiency of the agricultural sector of the economy, do not allow predicting its stabilization and gradual growth in the near future.

Список літератури:

1. Рогатіна Л.П. Оцінка впливу факторів макросередовища на розвиток сільськогосподарських підприємств. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 3. С. 79-85.
2. Sodoma, R., Shmatkovska, T., Dziamulych, M., Vavdiuk, N., Kutsai, N., Polishchuk, V. (2021). Economic efficiency of the land resource management by agricultural producers in the system of their non-current assets analysis: a case study of the agricultural sector of Ukraine. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 21(2), 577-588. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/8536>.
3. Негрей М., Тараненко А., Костенко І. (2022). Аграрний сектор України в умовах війни: проблеми та перспективи. *Економіка та суспільство*, (40). DOI: 10.32782/2524-0072/2022-40-38.
4. Добрунік Т., & Кузнецова О. (2022). Проблеми і напрямки розвитку аграрного сектору України в умовах економічної нестабільності. *Економіка та суспільство*, (42). DOI: 10.32782/2524-0072/2022-42-25.
5. Негрей М.В., Трофімцева О.В. (2022). Аналіз функціонування аграрного сектору України в умовах війни. *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна серія «Економічна»*, (102), 49-56. DOI: 10.26565/2311-2379-2022-102-06.
6. Русан В.М. Функціонування аграрного сектору в умовах війни. *Інтелект XXI*. 2022. № 2. С. 13-16. DOI: 10.32782/2415-8801/2022-2.3.
7. Фесенко В., Ступнікер Г., Мотієнко С. (2022). Аналіз прибутковості сільськогосподарських підприємств України як фактор нарощування економічного потенціалу під час воєнного стану. *Економіка та суспільство*, (46). DOI: 10.32782/2524-0072/2022-46-29.
8. Ковтун Т. Інструменти забезпечення стійкості аграрного сектору у воєнний час. *Scientific Collection «InterConf+»*. 2023. № 29(139). С. 68-77. DOI: 10.51582/interconf.19-20.01.2023.006.
9. Câmpăanu, V. (2022). The Effects Of The War In Ukraine – The Global Food Crisis Becomes More Real. *Euroinfo*, 6(1), 3-15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.iem.ro/rem/index.php/euroinfo/article/view/823/906>.
10. Celi, G., Guarascio, D., Reljic, J., Simonazzi, A., & Zezza, F. (2022). The Asymmetric Impact of War: Resilience, Vulnerability and Implications for EU Policy. *Intereconomics*, 57(3), 141-147. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/3/article/the-asymmetric-impact-of-war-resilience-vulnerability-and-implications-for-eu-policy.html>.

11. Glauben, T., Svanidze, M., Götz, L. J., Prehn, S., Jaghdani, T. J., Djuric, I., & Kuhn, L. (2022). The war in Ukraine exposes supply tensions on global agricultural markets: Openness to global trade is needed to cope with the crisis (No. 44e). IAMO Policy Brief. DOI: 10.22004/ag.econ.327323.
12. Cramon-Taubadel von S. (2022). The Russian invasion of Ukraine reminds us that agriculture and agricultural policy have global and geostrategic dimensions. *Agrar Debatten*. 2022. Mar 15. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://agrardebatten.de/agrarzukunft/russias-invasion-of-ukraine-implications-for-grain-markets-and-food-security>.
13. Kovács, E.K., Bachórz, A., Bunzl, N., Mincyte, D., Parasecoli, F., Piras S., Varga, M. (2022). The war in Ukraine and Food Security in Eastern Europe. *Gastronomica*, 22(3), 1-7. DOI: 10.1525/gfc.2022.22.3.1.
14. Lin, F., Li, X., Jia, N., Feng, F., Huang, H., Huang, J., Fan, S., Ciais, Ph., & Song X.-P. (2023). The impact of Russia-Ukraine conflict on Global Food Security. *Global Food Security*, 36(1), article number 100661. DOI: 10.1016/j.gfs.2022.100661.
15. Cheremisina, S., & Salo, I. (2023). Monitoring of the aggregate level of economic efficiency of agricultural enterprises in Ukraine: Factors of influence and growth prospects. *Ekonomika APK*, 30(2), 24-37. DOI: 10.32317/2221-1055.202302024.
16. Офіційний сайт Державної служби статистики України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>.
17. Офіційний сайт Національного банку України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial#1ms>.

References:

1. Rogatina, L.P. (2018). Assessment of the impact of macroenvironmental factors on the development of agricultural enterprises. *Investments: practice and experience*, 3, 79-85 [in Ukrainian].
2. Sodoma, R., Shmatkovska, T., Dziamulych, M., Vavdiuk, N., Kutsai, N., & Polishchuk, V. (2021). Economic efficiency of the land resource management by agricultural producers in the system of their non-current assets analysis: a case study of the agricultural sector of Ukraine. *Scientific Papers Series Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development*, 21(2), 577-588. Retrieved from: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/8536> [in English].
3. Nehrey, M., Taranenko, A., & Kostenko, I. (2022). Ukrainian agricultural sector in war time: problems and prospects. *Economy and Society*, (40). DOI: 10.32782/2524-0072/2022-40-38 [in Ukrainian].
4. Dobrunik, T., & Kuznietsova, O. (2022). Problems and directions of the development of the agricultural sector of Ukraine in conditions of economic instability. *Economy and Society*, (42). DOI: 10.32782/2524-0072/2022-42-25 [in Ukrainian].
5. Negrei, M.V., & Trofimtseva, O.V. (2022). Analysis of the functioning of the agricultural sector of Ukraine in the conditions of war. *Bulletin of Kharkiv National University named after V.N. Karazin, series "Economic"*, (102), 49-56. DOI: 10.26565/2311-2379-2022-102-06 [in Ukrainian].
6. Rusan, V.M. (2022). Functioning of the agricultural sector in the conditions of war. *Intellect XXI No. 2*. P. 13-16. DOI: 10.32782/2415-8801/2022-2.3 [in Ukrainian].
7. Fesenko, V., Stupniker, H., & Motienko, S. (2022). Analysis of the profitability of agricultural enterprises of Ukraine as a factor of building economic potential during martial law. *Economy and Society*, (46). DOI: 10.32782/2524-0072/2022-46-29 [in Ukrainian].
8. Kovtun, T. (2023). Tools for ensuring the stability of the agricultural sector in wartime. *Scientific Collection "InterConf+"*. No. 29(139). P. 68-77. DOI: 10.51582/interconf.19-20.01.2023.006 [in Ukrainian].
9. Câmpeanu, V. (2022). The Effects Of The War In Ukraine – The Global Food Crisis Becomes More Real. *Euroinfo*, 6(1), 3-15. Retrieved from: <https://www.iem.ro/rem/index.php/euroinfo/article/view/823/906> [in English].
10. Celi, G., Guarascio, D., Reljic, J., Simonazzi, A., & Zezza, F. (2022). The Asymmetric Impact of War: Resilience, Vulnerability and Implications for EU Policy. *Intereconomics*, 57(3), 141-147. Retrieved from: <https://www.intereconomics.eu/contents/year/2022/number/3/article/the-asymmetric-impact-of-war-resilience-vulnerability-and-implications-for-eu-policy.html> [in English].
11. Glauben, T., Svanidze, M., Götz, L.J., Prehn, S., Jaghdani, T.J., Djuric, I., & Kuhn, L. (2022). The war in Ukraine exposes supply tensions on global agricultural markets: Openness to global trade is needed to cope with the crisis (No. 44e). IAMO Policy Brief. DOI: 10.22004/ag.econ.327323 [in English].
12. Cramon-Taubadel von S. (2022). The Russian invasion of Ukraine reminds us that agriculture and agricultural policy have global and geostrategic dimensions. *Agrar Debatten*. 2022. Mar 15. Retrieved from: <https://agrardebatten.de/agrarzukunft/russias-invasion-of-ukraine-implications-for-grain-markets-and-food-security> [in English].

13. Kovács, E.K., Bachórz, A., Bunzl, N., Mincyte, D., Parasecoli, F., Piras S., & Varga, M. (2022). The war in Ukraine and Food Security in Eastern Europe. *Gastronomica*, 22(3), 1-7. DOI: 10.1525/gfc.2022.22.3.1 [in English].
14. Lin, F., Li, X., Jia, N., Feng, F., Huang, H., Huang, J., Fan, S., Ciais, Ph., & Song X.-P. (2023). The impact of Russia-Ukraine conflict on Global Food Security. *Global Food Security*, 36(1), article number 100661. DOI: 10.1016/j.gfs.2022.100661 [in English].
15. Cheremisina, S., & Salo, I. (2023). Monitoring of the aggregate level of economic efficiency of agricultural enterprises in Ukraine: Factors of influence and growth prospects. *Ekonomika APK*, 30(2), 24-37. DOI: 10.32317/2221-1055.202302024 [in English].
16. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. (2024). Retrieved from: <http://www.ukrstat.gov.ua> [in Ukraine].
17. Official website of the National Bank of Ukraine. (2024). Retrieved from: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/sector-financial> [in Ukraine].

Посилання на статтю:

Черемісіна С.Г. Трансформація економіко-фінансових індикаторів функціонування аграрного сектору економіки України в умовах війни / С.Г. Черемісіна // *Економічний журнал Одеського політехнічного університету*. – 2024. – № 2 (28). – С. 69-82. – Режим доступу до журн.: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No2/69.pdf>.

DOI: 10.15276/EJ.02.2024.8. DOI: 10.5281/zenodo.12747083.

Reference a Journal Article:

Cheremisina S.G. Transformation of Economic and Financial Indicators of Functioning of Ukrainian Agrarian Sector of the Economy in the War Conditions / S.G. Cheremisina // *Economic journal Odessa polytechnic university*. – 2024. – № 2 (28). – P. 69-82. – Retrieved from: <https://economics.net.ua/ejopu/2024/No2/69.pdf>.

DOI: 10.15276/EJ.02.2024.8. DOI: 10.5281/zenodo.12747083.

